

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Güz 2024/ 2: 77-94.

Bir Yılan Hikâyesi: Şahsahra

Sevim ARAS*

Öz: Klasik Türk edebiyatı bir şiir edebiyatı olmasının yanı sıra aynı zamanda bir nesir edebiyatıdır. Osmanlı'nın altı asırlık döneminde edebiyatımızda hem orijinal telif eserler hem de çeviri olarak nesir türünde birçok eser verilmiştir. Nesir türündeki bu eserlerin bir kısmı tek bir hikâyeden oluşurken, bazıları da çerçeve hikâye adını taşıyan bir ana hikâye etrafında şekillenmiş birçok hikâyeden oluşmaktadır. Kimileri hayal unsuru barındırırken kimileri de gerçek hayattan izler taşımaktadır. Nesir edebiyatı içinde önemli kişilerin hayat hikâyesini anlatan tezkirelerden yurt dışına gönderilen elçiler hakkında bilgi veren sefâretnâmelere, gezip görülen yerler hakkında bilgi verilen seyâhatnâmelerden sözlüklere kadar birçok farklı tür bulunmaktadır. Bu çalışmada Mûsâ Abdî'nin Câmasbnâme adlı eseri içerisinde yer alan Şahsahra hikâyesinin transkripsiyonlu metni ve dilîçi çevirisi verilecek, daha sonra da dil özellikleri, konusu ve üslûbu hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nesir, Mûsâ Abdî, Câmasbnâme, Şâhmârân, Şahsahra Hikâyesi

A Snake Story: Şahsahra

Abstract: In addition to being a poetic literature, classical Turkish literature is also a literature of prose. During the six-century period of the Ottoman Empire, many works in prose genre were given in our literature, both original works and translation works. While some of these prose texts consist of a single story, others consist of many stories centered around a main story, which bears the name of a frame story. Some of them contain an element of imagination, while others have traces of real life. There are many different genres within prose literature, ranging from tezkires (biographies) that narrate the life stories of important figures, to sefâretnâmes that provide information about ambassadors sent abroad, and from seyâhatnâmes (travelogues) that describe places visited, to dictionaries. In this study, the transcribed text and intralingual translation of the Shahsahra story in Mûsâ Abdî's work titled as Câmasbnâme will be given, and then information about its language features, subject and style will be given.

Key Words: Prose, Mûsâ Abdî, Câmasbnâme, Şâhmârân, Story of Shahsahra

* Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir (Türkiye). E-posta: sevim.aras@ogu.edu.tr/ ORCID ID: 0000-0002-5842-1129.

Giriş

Altı asır boyunca gelişerek ve değişerek varlığını sürdürmüş olan Osmanlı edebiyatı, bünyesinde birçok şair ve nasir yetiştirmiş, hem nazım hem nesir alanında kayda değer birçok eser barındırmıştır. Bu eserler tür ve içerik bakımından oldukça çeşitlidir. Gazeller, övgü ve yergi dolu kasideler, mesneviler, tarihler, sözlükler, tezkireler ve daha nice nazım şekli ve türü altı asırlık bir edebiyat dönemi içerisinde geniş yer kaplamıştır. Klasik Türk edebiyatının bu manzum ve mensur ürünleri incelendiğinde hayvanların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Karınca, eşek, at, köpek, kuş ve daha birçok hayvan türü klasik Türk edebiyatı şiir ve nesirlerinde kendilerine yer bulmuşlardır. Hayvanlara sadece beyitler ya da satırlar arasında yer verilmekle kalmayıp bazı hayvanlar için müstakil eserler de kaleme alınmıştır. Örneğin Kânî kedi için bir *Hurre-nâme*, Şeyhî bir eşeğin hikâyesini anlatmak için *Har-nâme* yazmıştır. Ek olarak özellikle padişahların atlarını övmek için esbiyeler yazılmıştır. Ancak bu çalışmada klasik şiirde geçen tüm hayvanlara değil sadece bir yılın hikâyesine yer verilecektir.

Yılan İmgesi

Yüce Allah, yerleri ve gökleri yaratmanın yanı sıra insanlara, hayvanlara ve bitkilere de can verip kendisini tespih etmeleri için yeryüzüne ve gökyüzüne bırakmıştır. Allah'ın yarattığı bu canlılar tek tip olmayıp bütün evrene bakıldığında çeşit çeşit canlı görmektediriz. İnsanlara baktığımızda mavi gözlüden kahverengi gözlüye, beyaz tenliden siyah tenliye, uzun boyludan kısa boyluya kadar birçok farklı kişi görmektediriz. Bunların yanında bitkilere bakıldığında yenilebilir ve yenilemez, zehirli ya da değil, papatyadan sümbüle, gülden laleye kadar birçok tür görmektediriz. Son olarak hayvanlara bakıldığında da yarıcı ve uysal, havada, karada ve suda yaşayanlar, sürüngenler, memeliler, yumuşakçalar vb. kuşlardan balıklara, koyunlardan ineklere, kedilerden köpeklerle kadar renk renk, çeşit çeşit hayvanlar karşımıza çıkmaktadır. Bu canlıların her biri kendi içerisinde kıymetlidir ve önemli görevlere sahiptir. Ekosistemin devamı için bu canlılara ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak geçmiş tarihimize baktığımızda –şu anda da hâlâ aynı inancı sürdürenler vardır– insanlar bu canlılar arasından en çok yılan hakkında inanışa sahiptirler. Örneğin, Seyidoğlu yılanın, “ölümsüzlüğü, kötülüğü, şekil değiştirmeyi ve tekrar tekrar yaşamayı sembolize ettiğini” (1998: 86) söyler. Balıkçı da yılanı, “şeytanın yardımcısı, insanoğlunun ebedi cezasının müsebbibi” (2018: 55) olarak görmektedir. Birçok toplumda yılan ve kadın arasında bağlantı kurulmuş hatta kadınların regl dönemlerinde yılanın hükmettiğine inanılmıştır (Gürkan, 2013: 527). Gürkan, bazı hadislerde Hz. Muhammed'in yılanları öldürmek gerektiğine yaptığı vurguya değinmiştir (2013: 529). Yılan, İslam dininde birçok inancın aksine olumsuz bir hayvan olarak görülse de bazı kabilelerde ölen insanların yılanı dönüştüğüne dair inançlar vardır (Gürkan, 2013: 528).

Son kutsal kitap olan Kur'an'da ismi geçen 27 hayvandan bir tanesi yılan (Ekinci, 2021: 116). Nihat Bülbül yılanın Kur'an'da 'sü'bân', 'hayye' ve 'cânn' kelimeleriyle ifade edildiğini söyler (2014: 75-76). Sü'bân şekli Âraf 7/107¹ ve Şu'arâ

¹ “Bunun üzerine Mûsâ asâsını yere attı. Bir de baktular ki apaçık bir yılan!” (<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/A'râf-suresi/1060/106-108-ayet-tefsiri>)

26/32², hayye şekli Tâhâ 20/20³ ve cânn şekli ise Neml 27/10⁴ suresinde geçmektedir (Bülbül, 2014: 75-76).

Klasik şiirde yılan kimi zaman sevgilinin saçlarını anlatmak için kendine yer edinmiş kimi zaman da bir halk inancı olarak defineleri koruma özelliğinden bahsedilirken kullanılmıştır. Hem mensur hem manzum metinlerde bu anlatılanlara ek olarak “yılanların şahı”ndan da bol miktarda bahsedilmiştir.

Şâh-ı Mârân

Farsça şâh ve mârân kelimelerinin izafet tamlaması oluşturmasıyla şâh-ı mârân ya da söyleyişte Şâhmârân olarak şekillenmiştir (Uğurlu, 2007: 1697). “Bununla birlikte Ashâb-ı Kehf efsanesindeki yedi kişiden, adı ‘hükmetmek, hükümdar olmak’ anlamına gelen ‘Yemliha’ Şâhmârân’ın adlarından biridir” (Uğurlu, 2007: 1697). İnanişâ göre gövdesi yılanı, başı da insan başını andırmaktadır (Onay, 2019: 379). İnsan başı da cinsiyet olarak dişildir. Yani resim çiziminde “yarısı kadın yarısı yılan”dır (Çağlar Abiha, 2016: 101). Bir mağaranın altındaki bahçede yaşamaktadır ve buraya yerleşme nedeni de insanoğlunun kötülükleridir (Onay, 2019: 379). Mağaranın altında zebercetten yapılmış bir taht üzerinde oturan Şâhmârân’ın tıpkı bir insan gibi kelam ettiği söylenir (Pala, 2020: 417, Levend, 2018: 186). Klasik Türk edebiyatında kendine önemli bir yer edinmiş olan Şâhmârân üzerinde tercüme çalışması yapanlardan birisi de Mûsâ Abdî’dir.

Mûsâ Abdî

Abdî ile ilgili bilgi veren kaynaklara bakıldığında hepsinin birleştiği nokta Abdî hakkında yeterli bilginin bulunmayışıdır (Kozacı, 1994: 18, Kartal, 2018: 322, Karademir, 2001: XXXI). Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte XV. asırda, II. Murâd devrinde yaşamış (Kartal, 2018: 322) ediplerendir. Erdem (2020)⁵, Abdî’nin tek eseri olduğu düşünülen *Câmasb-nâme* isimli eserinde adının Mûsâ ve mahlasının da Abdî olarak geçtiğini söylemektedir. Ayrıca Abdî’nin Aydıncıklı olduğu bilgisine yazdığı bir beyitten ulaşılmaktadır (Kozacı, 1994: 19).

Câmasb-nâme

Şâhmârân hikâyelerinin kaynağı *Câmasb-nâme* ismi verilen esere dayanmakta ve bu hikâyelerin Arap, Hint, İran gibi birçok kaynakla benzerlik gösterdiği görülmektedir (Sökmen ve Balkanal, 2018: 285). *Câmasb-nâme*, bünyesinde iç içe geçmiş hikâyeler barındıran, yer yer hayalî unsurların da yer aldığı, ilk ürünlerinin Farsça olduğu (Sökmen ve Balkanal, 2018: 285) düşünülen bir yılan hikâyesidir. Buradaki yılan, yılanların başı olan Şâhmârân’dır. Yani “*Câmasb-nâme* genel olarak bir Şâhmârân hikâyesidir” (Çakır, 2022)⁶. *Câmasb-nâme*’nin asıl örneğinin

² “Bunun üzerine Mûsâ asâsını atıverdi; bir de ne görsünler, asâ düpedüz bir yılan oluvermiş!” (<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Suarâ-suresi/2961/29-33-ayet-tefsiri>)

³ “Hemen attı. Bir de ne görsün, o akıp giden bir yılan oluvermiş!” (<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/T%C3%A2h%C3%A2-suresi/2357/9-24-ayet-tefsiri>)

⁴ “Asânu yere at! Mûsâ atıp da onu yılan gibi kımlıdanır görünce arkasına bakmadan dönüp kaçtı...” (<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Neml-suresi/3166/7-14-ayet-tefsiri>)

⁵ Mehmet Dursun Erdem’in “TEİS” için yazdığı “Abdî, Mûsâ” maddesi (bk. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, “Abdî, Mûsâ”, Erişim: 2 Haziran 2023)

⁶ Müjgân Çakır’ın “TEES” için yazdığı “Câmasb-nâme (Abdî)” maddesi (bk. Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü, “Câmasb-nâme (Abdî)”, Erişim: 30 Mayıs 2023)

“Pehlevîce yazılmış yaklaşık 500 beyitlik bir risâle” (Erkan, 1993: 43) olduğu düşünülmektedir. “Dinî-efsanevî bir nitelik taşıyan *Câmasb-nâme*” (Kartal, 2018: 321)’nin Türkçeye ilk tercümesini Ahmed-i Dâ’î yapmıştır ve bu tercüme Nasîrüddîn Tûsî’nin Fars diliyle yazdığı *Câmasb-nâme*’nin genişletilmiş şeklidir (Erkan, 1993: 43). Eser üzerinde tercüme yapan bir diğer şair ise Mûsâ Abdî’dir. Şairin bir yıllık süre zarfında ve II. Murâd için yazdığı eser aruzun fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün kalıbıyla oluşturulmuştur (Erkan, 1993: 44). Eserin beyit sayısı Erkan’a göre 5122 (1993: 44) iken Kartal ve Şentürk beyit sayısını 5350 olarak verirler (2018: 300)⁷. “İç içe girmiş on hikâyeden” (Kartal ve Şentürk, 2018: 300) oluşan eser üzerinde Hatice Kozacı, Mahmut Karademir, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Şerif Ali Bozkaplan gibi araştırmacılar çalışma yapmışlardır (Çakır, 2022). Ayrıca “*Câmasb-nâme*’nin yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır” (Erkan, 1993: 44). Eserin özeti ile ilgili olarak birkaç kaynak incelenmiştir. Bu kaynaklarda verilen özetler aşağıdaki gibidir:

Ahmet Talat Onay’a göre Şâhmârân hikâyesi şöyledir:

“*Danyâl Aleyhi’s-selâmın oğlu Câmsâb bir gün yoldaşlarıyla dağda yağmura tutulmaları üzerine o mağaraya ilticâ etmişler. Toprağı kazmışlar, altından içi bal dolu bir kuyu çıkmış. Câmsâb’ı kuyuya indirip balı çıkarmışlar. Câmsâb kuyudaki ziyâdâr bir menfezden içeri girip şâh-ı mârâna misâfir olmuş...*” (2019: 379).

İskender Pala hikâyeyi şöyle anlatmaktadır:

“*O devirde Danyal Peygamber hüküm sürmekteymiş. Bir gün oğlu Cemşasb arkadaşlarıyla dağda yağmura tutulup bu mağaraya sığınmışlar. Cemşasb can sıkıntısından elindeki değnek ile yeri kazmaya başlamış. Ağaç sert bir maddeye dokunmuş. Bunun yuvarlak bir mermer olduğunu görüp açmışlar. Bal ile dolu bir kuyu görmüşler. Satmak üzere balı çıkarmaya karar vermişler. Kuyunun dibindeki son balları toplanması için Cemşasb’ı bir ipe bağlayıp kuyunun dibine indirmişler. Kalan balı çıkardıktan sonra arkadaşları Cemşasb’ı kuyuda bırakıp gitmişler.*”

Cemşasb kuyuda yalnız başına düşünürken bir delikten ışık sızdığını görmüş. Bıçağı ile kazıyıp deliği genişletmiş. İçerisinin güllük gülistanlık bir yer olduğunu görmüş. Oraya girerek biraz gezinmiş. Sonra Yemliya ile karşılaşmış. Yemliya ona izzet ü ikrâmda bulunmuş, uzun uzun sohbetler etmişler. Cemşasb yedi sene orda kalmış. Şâh-ı Mârân, yerini kimseye söylememek şartıyla onu yeryüzüne çıkarmış. Cemşasb da yıllarca bu sırrı saklamış. Ancak günün birinde devrin padişahu hastalanmış. Sihirbaz olan veziri tek çare olarak Şâh-ı Mârân’ın etini yemesini söylemiş. Oysa Şâh-ı Mârân’ın yerini bilen çıkmamış. Vezir büyü ile Cemşasb’ın bu yeri bildiğini öğrenmiş ve zorla yılanı ele geçirmişler. Şâh-ı Mârân, suçun Cemşasb’da olmadığını anlayınca ona “Beni öldürüp etimi kaynatacaklar. İlk çıkan şuyu vezire içir, ikincisini kendin iç. Etimi de padişaha yedir.” demiş. Cemşasb denileni yapmış. İlk şuyu içen vezir karnı şişerek ölmüş. Padişahu tedavi eden Cemşasb ise vezir olmuş ve saadetle ömür sürmüştür” (2020: 417-418).

Çakır bizlere hikâyeyi şöyle sunmaktadır:

⁷ Ayrıca bkz. Karademir, M. (2001). *Abdî Câmasb-nâme (İnceleme-Metin)*. (Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

“Başı insan, vücudu yılan şeklinde olan yılanlar şahı Şâhmârân’ın bal dolu kuyuşunu bulan Câmashb, kazanca ortak olur endişesiyle arkadaşları tarafından kuyuda bırakılır ve bir süre şahın misafiri olur. Şâhmârân, Câmashb’a orada bulunduğu süre içinde Hz. Muhammed’i bulmak için yola çıkan Benî İsrail kavminden Bülkiyâ ile Kâbil şahı Taymüs’un avlamak üzere bir geyik peşinde giderken başına birçok olay gelen oğlu Cihân Şâh gibi kimselerin fantastik hikâyelerini anlatır. Hikâyenin sonunda hamama gitmemesi yönünde Şâhmârân tarafından uyarılan Câmashb, sözünden çıkınca, yılanlar şahı ülkenin kötü kalpli veziri tarafından yakalanarak, padişah Keyhüsrev’in hastalığını iyileştirmesi için öldürülür. Şâhmârân’ın ölmeden önceki uyarıları sayesinde kötü kalpli vezir ölür, padişah iyileşir ve Câmashb’a büyük inayetlerde bulunur. Kahraman, babası Dânyâl’in önceden öngördüğü gibi büyük bir hakîm olur” (2022).

Mustafa Erkan’ın verdiği bilgi ise şöyledir:

“Danyal peygamber kâinatın bütün sırlarını bilen her derde çare bulan hikmet sahibi bir kimsedir. Öleceğine yakın hikmet dolu kitabını doğacak çocuğuna büyüdükten sonra vermesi için hanımına teslim eder. Danyal’in ölümünden sonra doğan oğluna Camashb adı verilir. Camashb yedi yaşına girince annesi onu mektebe gönderir fakat Camashb bir harf bile öğrenemez ve herhangi bir sanatta da başarı sağlayamaz. Bunun üzerine dağdan odun getirip satmaya başlar. Bir gün arkadaşlarıyla çıktıkları dağda yağmur dolayısıyla bir mağaraya sığınurlar ve burada bal dolu bir kuyu bulurlar. Kuyuya inen Camashb’a arkadaşları ihanet ederek balı alırlar ve onu kuyu dibinde bırakıp giderler. Kuyuda açtığı bir delikten yerin altına giren Camashb bir sarayla karşılaşır. Burası yılanlar ülkesidir. Ancak yılanların şahı Şâhmârân kendisine iyi muamele eder ve ikramda bulunur. Camashb başından geçenleri anlatır. Şâhmârân da ona Bulkiya hikâyesini nakleder. Daha sonra Camashb Şâhmârân’dan kendisini yurduna göndermesini rica eder. Şâhmârân gördüklerinden hiç kimseye bahsetmemesi şartıyla onu bal kuyuşundan dışarı çıkarır. Bu sırada ülkenin hükümdarı olan Keyhusrev çok hastadır. Hastalığına Şâhmârân’ın etinden başka hiçbir şeyin çare olamayacağını öğrenen hükümdar Camashb’dan Şâhmârân’ın yerini söylemesini ister. O da öldürüleceği korkusu ile sırrını açıklar. Şâhmârân tılsımla yakalanıp öldürülür ve etinden yapılan ilaçla hükümdar kurtulur. Bu arada Camashb Şâhmârân’dan öğrendiği ve babasının kendisine bıraktığı kitaptan edindiği bilgilerle bütün dünyanın sırlarına vakıf büyük bir hakîm olur” (1993: 44).

Yukarıdaki dört hikâye incelendiğinde ana temanın aynı olduğu ancak ufak tefek farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Bunun sebebinin nüsha farklılıkları olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü bu hikâyenin manzum ve mensur olmak üzere birçok nüshası bulunmaktadır (Kozacı, 1994: 49).

Sadece hikâyede değil bazı şiirlerde de Şâh-ı Mârân ve Câmesâb’a rastlamaktayız. Aşağıdaki beyitte şairin ahının sümbül destesine benzeyen Şâhmârân’ı yaktığından bahsedilmiştir:

Zülfüne alavî âhum key sakın tolaşmasun

Deste-i sümbül olan ol **şâh-ı mârânı** yakar
(G. 173/6-375)⁸

Karamanlı Aynî

⁸Beyitlerin nereden alındığı kaynakçada verilmiş olup buraya ayrıca yazılmayacaktır.

Nev'î-zâde Atâyi'ye ait bir gazelden alınan beyitte gönül Câmâsb'a, saç Şâhmârân'a, çene çukuru ise yılan kuyusuna benzetilmiştir:

Çâh-ı mârândur zenahtânûñ ki anda varıcak

Beñzedi *Câmâsb*'a dil döndi *şeh-i mârâna* zülf Nev'î-zâde Atâyi'
(G. 120/2- 198)

Nedîm, Şâhmârân'ı zevk ve safa türbesinin tılsımına benzetmiştir:

Güiyâ zevk u safâ dahmesine oldu tılsım

Şâh-ı mârânı aceb o Cisir-i Nûrânî Nedîm (K. 18/14-
77)

Aşağıdaki beyitte kaleyi koruyan surların Şâhmârân'a döndüğü vurgulanmış ve bu bize harabelerdeki defineleri koruyan yılanları hatırlatmaktadır:

Nîze -dârân ile müdür ü müdür

Şâh-ı mârâna döndi burc-ı hisâr Kâmî (M. 2/17-
370)

Gelibolulu Âlî, yılanların şahı olan Şâhmârân'ın Câmâsb'a eliyle zehir verdiği bahsedilmiştir:

Eşk-i 'Âlî ser-i zülfini 'araknâk itdi

Sanki *Câmâsb*'un elinden *şeh-i mârân* agla Gelibolulu
Mustafa Âlî (G. 407/5-704)

Bir mecmuadan alınmış olan beyitte, canın sevgilinin saçının hayaliyle buluşması Câmâsb ve Şâhmârân'ın buluşmasına benzetilmiştir. Klasik üslubun görüldüğü beyitte aynı zamanda âşığın sevgilinin saçıyla buluşma hayaline de değinilmiştir:

Cân ile kıldı hayâl-i zülf-i cânân ihtilât

İtdi *Câmâsb* ile gûyâ *şâh-ı mârân* ihtilât (G. 586/1-419)⁹

Bunlara ek olarak Kozacı, Abdî'nin *Câmâsb-nâme* adlı eseri üzerine yaptığı çalışmada, şairin esere *Câmâsb-nâme* ismini verdiğini şiirinde belirttiğinden bahsetmiş ve birkaç beyitlik örnek vermiştir:

Bah öninde okına sa Allah didüm

Buna *Camasbname* diyü ad kodum (1994: 20)

Yine Kozacı, Mûsâ Abdî'nin eserini kimin için yazdığını bir şiirinde belirttiğini söyler:

Düzeyin bunı o şahun adına

Eydeyin işit o şahun adı ne

Can uruğu kıymet-i candur murad

Aşıkun şahlarına candur murad (1994: 21)

Nüsha Tanıtımı

Çalışmamızda Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 8102 arşiv numarasıyla yer alan *Hikâye-i Şâhmerân* adlı eserin içerisindeki *Hikâye-i Şâhsahrâ* incelenmiştir. Milli Kütüphane'de yer alan eser 82 yapraktan oluşmaktadır.

⁹ Kaynakçada tam künyesi verilen bir mecmuadan alınmış olup müellifi bilinmemektedir.

Her bir yaprak 21 satırdan meydana gelmiştir. Eser harekeli nesihle yazılmıştır (<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/324673>).

Bu nüshada *Hikâye-i Şâhmârân* isimli ana hikâye dışında sırasıyla *Hikâye-i Belkiyâ*, *Hikâye-i İkâb*, *Hikâye-i Şâhsahrâ*, *Hikâye-i Kûh-ı Kâf*, *Hikâye-i Cihânşâh*, *Hikâye-i Şâh-ı Murg*, *Hikâye-i Dûhter Şâh-ı Perî*, *Hikâye-i Kal'a-ı Gevher-nigîn*, *Hikâye-i Şemsabânû*, *Hikâye-i Keygâl-i Hindî*, *Hikâye-i Belkiyâ Mısır'a Geldiği*, *Hikâye-i Giriftâr-ı Şâh-ı Mârân* başlığı verilmiş 12 hikâyeye birlikte toplam 13 hikâye bulunmaktadır.

Aynı nüsha 2011 yılında Emine Çakır tarafından *Hikâye-i Şahmeran Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme* isimli yüksek lisans tezinde de çalışılmıştır. Çakır bu çalışmasında 3 farklı nüsha üzerinde karşılaştırmalı bir inceleme yaparak okura sunmuştur (Çakır, 2011).

Metnin İncelenmesi

Metnin bütünü incelendiğinde gerçek hayatta yaşanması mümkün olan şeyler kadar olağanüstü olaylar da bulunmaktadır. Ejderhaların, ağaçların, perilerin konuşması, perilerin ve devlerin savaşması, atın kanatlı olması ve uçuşu örnek olarak gösterilebilir. Bu gibi unsurların varlığı metne efsanevi bir nitelik katmaktadır.

Metin diyaloglar üzerine kurulmuş olup bol bol karşılıklı konuşma ve soru cümleleri yer almaktadır. Bu durum metne bir dinamiklik ve aktiflik katmıştır.

Metinde zaman ve mekâna ait öğeler de karşımıza çıkmaktadır. Bunların bir kısmı abartılı ve olağanüstü özellikler taşımakla birlikte bir kısmı abartısız ve makul öğelerdir.

Metinde geçen kelimelere bakıldığında; “cennet, cehennem, melek, şeytan, secde” gibi dinî terminolojiye; “at, ejderha, akrep, yılan, aslan” gibi hayvanlara; “kılıç, süngü” gibi savaş aletlerine; “şekerli helva, kebab, elma, şeker şerbetleri” gibi yiyecek ve içeceklerle; “altın, lal, yakut, inci” gibi değerli taşlara; “Belkiyâ, Câmesâb, Sahrâ, Şehlas, Âdem, Tevrat, Zebur, Burak” gibi özel isimlere; “ağaç, dağ, göl, su, tepe, çöl, deniz, gök, yeryüzü” gibi doğa unsurlarına yer verildiği görülmektedir.

Metinde XV. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi özellikleri görülmektedir. Gayet açık bir dille ve sade bir üslupla yazılan metinde yer yer “biemrillâh, izzet-i ikrâm, server-i kâinat, ism-i şerîf, rub'-ı meskûn, şah-ı perî, fahr-ı âlem, na't-ı şerîf, hâllak-ı âlem, ba'de'z-zamân” gibi Arapça ve Farsça kurallara uygun olarak yapılmış tamlamalara da rastlanmaktadır. Çoğunluğu Türkçe sözcükler olmasının yanı sıra metinde yer yer “âşık, seyyâh, âvâz, şerîf, hâlık, cimâ, âbid, mutî, merdûd, kâfir, şehîd, za'îf, sükût, musahhar, hâmile, lezîz, ta'âm, ni'met” gibi Arapça ve Farsça kökenli kelimeler de görülmektedir. Ancak bu durum metnin anlaşılmasına engel olmamaktadır. Ayrıca ikilemeler ve niteleyici öğeler de metinde kendine yer edinmiş hususlardandır.

Metnin tamamı değerlendirildiğinde, insan dışı varlıkların konuşturulduğu -buna şiirde intak ve teşhis denir-, atın altı aylık yolu altı saatte alması gibi abartı unsurları -mübalağa-, insanın yaratılışı, şeytanın Hz. Âdem'e secde etmemesi, insanların nasıl ürettiği ile ilgili geçmiş zamanda yaşanmış şeylerin bize hatırlatılması -telmih-, küheylan bir atın başının kuşa, saçının kıza, göğsünün aslana, nefesinin de miske benzetildiği -teşbih- görülmektedir. Metinde bol miktarda da ünlem sözcükleri yer almaktadır. Aynı zamanda peygambere saygı ve övgü bildiren ifadeler de metinde yer alan unsurlardandır. Metindeki diğer bir husus da ayet, hadis ve kudsi hadislere yer

verilmesidir. Ayrıca metinde yer alan “*Bütün âlem O’nun hürmetine yaratılmıştır*”¹⁰ ifadesi edebiyatımızda çokça yer alan bir kudsî hadistir. Yine metinde “*Ben ateşten yaratılmışım, o topraktan yaratılmıştır. Ben ondan daha üstünüm*”¹¹ (Sâd 38/76) manasındaki ayete de yer verilmiştir. Metinde yer alan bir başka ifade ise “yedi cehennem”dir. “*Onun yedi kapısı vardır, her kapıdan girmek üzere de onlardan birer grup belirlenmiştir*”¹² (Hicr 15/44) manasında Kur’an’da ayet yer almaktadır (Topaloğlu, 1993: 227). Ayrıca “Budizm’de yedi cehennem inancı vardır” (Harman, 1993: 225). Metinde yedi cehennemin ateşinden “melis” adlı canlının yaratılışı anlatılmıştır ve İslami kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanmadığından dolayı Budizm’e ya da bir efsaneye dayalı olarak bu bilgi metne aksettirilmiştir.

TRANSKRİPSİYONLU METİN

Ḥikāye-i Şāhşahrā

(24)

Şāhmarān Cāmesāb’a eyitdi ey Cāmesāb kaçan Belkıyā yedi deñizi geçüp ḥatt-ı üstüvāna¹³ çıkar giderek bir otlu bağ bağçelü bir yire gelür her meyve ağacından var çün bir elma ağacına var bir elma kıpıra ol ağac eydür ey ādemoğları baña el urma saña yemişimden virmezem Belkıyā eyitdi ey ağac seniñ bu kadar yemişin var bunları kim yer benī-ādeme virmezsin ol ulu ağac eydür bizim yemişimizi şol kimseler yer ki Ḥaḳ Te’ālāya ‘āşī olmazlar bizim şāhiblerimiz perīlerdir ḥalkın ḥāline tama’ itme ulu atañız Ḥaḳ Te’ālānıñ emrine muḥālefetle cennetden ırāḳ olmağla başına bir nice nedāmet getürdi anıñ neslinden degil misin bize yakın gelme saña virecek yemişim yoḳdur deyince Belkıyā ağlayu gider bir küçük tağ görür anın üzerine çıkar öte tarafına bakar bir ‘aẓīm düz şahrā ki bir ucundan bir ucı görünmez ol şahrāda vāfir ‘asker var iki taraf olmuş birbirleriyle ceng iderler bunlarıñ āvāzi gök gürleri kimi şadā virdiler anlar birbirine kılıç süngü şakırdısı ortalığı

(25)

tutmuş ol şahrānıñ çukurları kınyıla tölmiş Belkıyā bunları görüp ziyāde ḥavf ider tecerrüd ḳalır bakar anlar daḫı cengi tamam itdikden soñra Belkıyāyı görüp cümlesi Belkıyāya toğrı gelüp ortaya alup mā’il mā’il bakarlar Belkıyā görür ki bunlarıñ cümlesi ata binmiş kendüleriniñ ikişer kınadı var ve atlarıñ dörder kınadı var yeşil tınlar geymiş anlar Belkıyāya eyitdiler ne maḥlūksın bize ḥaber vir didiler

Belkıyā eydür ādem-i benī-İsrāil kıvmindenim anlar eyitdiler benī-İsrāili bilmeyiz lākin ādem

¹⁰ *Levlāke levlāk lemā halaktü’l-eflāk* (Yılmaz, 1992: 113)

¹¹ <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/S%C3%A2d-suresi/4041/71-85-ayet-tefsiri>.

¹² <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Hicr-suresi/1838/36-44-ayet-tefsiri>.

¹³Metinde “üstüvāb” şeklinde yazılmıştır.

var dirler görmemişdik henüz gördük rub'-ı meskûn nerede buraları nerede bu iklim-

lere nasıl geldin didiler Belkîyâ eydür buraya gelince dek başımdan çok hâl geçdi 'âhîr zaman peygamberine 'âşîk olmuşam anîñ 'âşkıyla seyyâh olmuşam anlar eyitdiler

çünkü ol servere 'âşîksîñ gel seni ulumuz katına götürelim seni ziyâret itsin Belkîyâ eyitdi gidelim ammâ siz ne mahlûksız baña bildirin ve bu ceng ittiginiz

kimlerdir anlar eyitdiler biz perîler ve bu ceng itdigimiz kâfir perîlerdir bizim işimiz dâ'im

anlar ile ceng itmektir her kânde kâfir işidirsek varır kırarız didiler Belkîyâyı bir ata bindirüp alup bir ulu şahrâya getürdiler Belkîyâ gördi ki bir ulu ordu o şahrâyı ve tağları başdan başa tutmuş ve bir ulu bâr-gâh kûrmuşlar ki vaşfa gelmez yakına varınca perîler şâha varup ifâde iderler şâhim size bir hediye getürdük şâh eydür getürüñ görelim nedir perîler Belkîyâyı alup bâr-gâha

götürdüler ki gözler kamaşur görür ki bir altûn taht kûrulmuş üzerinde perîler pâdişâhı geçüp oturmuş Belkîyâ âdâb ile şâha selâm virüp ol dağı selâmın alup perîlere eydür bu ne mahlûkdur eydürler şâhim benî-âdem vardır deyü işidirdik işte

benî-âdem bu cins imiş hem dağı kâ'inât-ı fahr-ı 'âlem sallâllahu 'aleyhi vessellemiñ

(26)

'âşîklarından imiş anunçün seyyâh olmuş başına çok işler gelmiş deyince şâh-ı perî

fahr-ı 'âlem 'âşîkını işidince kâlkup Belkîyânîñ kólundan tutundı tahta çıkardı mukâbelesinde oturdu şafâ geldüñ merhabâ deyü görüsdiler ba' dehu şâh ta'âm getürüñ deyü emreyledi harîr şofralar döşenüp harîr peşkirler dizlerine alup şâh ile Belkîyâya cevâhir ile müzeyyen mahreme virüp ta'âm getürdiler şöyle ki on arşun

büyükliğinde altûn siniler ile ve her birisinde onar kap ta'âm ol kaplarıñ kimi altûn kimi la'l kimi yâkût kimi incü her kapdan otuz âdem toyar cümlesi ... ta'âmlar

cümlesi toyor ve koyun kuzu büryânı ve göz görmedik lezîz şekerli helvâlar ve dürlü

ni'metler yendikten soñra gün-â-gün meyveler dağı yenildi ve şofralar devşirilüp şeker şerbetleri geldi anlar dağı içilüp temâm olduñdan soñra cümlesi elhamdülillahi-

*llezi et 'amenā ve seganā ve ce'alnā mine'l-müslimīn*¹⁴ didiler içlerinden biri hâzreti fahr-i

'âlemiñ na 't-1 şerîfini okuyup cümlesi bir âvâzdan *es-selâti vesselâmu 'aleyke yâ hayre halkallah!*¹⁵ didiler çün Belkîyâ bunları böyle gördükde 'aşkı bir iken biñ oldu ve eyitdi şâhım siz dağı benim ma'şukımı yâ idüp salât u selâm getürürsünüz anı bilür misiniz didi şâh eyitdi yâ Belkîyâ anı bilmedik mü' min yok her kim hâlîkı bilür gerek kim anı dağı bile cümle 'âlem anıñ hürmetine halk olmışdur

biz anı niçe bilmeyiz Belkîyâ eyitdi şâhım ism-i şerîfiñiz nedir ve neden halk oldıñız

luğ it baña bildir şâh eyitdi benim adım Şahrâdır bu hağğ-ı üstüvânı ile kulzüm diyârlarınıñ

şâhıyım ammâ benden ulu şâhımız vardır adına Şehlâs dirler bizim aşlımızı şu'âl iderseñiz ol zemân ki hâllağ-ı 'âlem celle celâlühü yedi cehennem odıyla ve 'azâbıyla yaratdı anıñ âteşinden ikinci cins hayvânât yaratdı biri arslan

(27)

şekilli dişi haşletli ammâ kıyruğı 'akrep kıyruklı ammâ anlara melîş deyü ad virir anlara emrider ki kıyruklarınıñı birbirine şarup cimâ' idiñ dağı idince kendüleri dağı bilâ-emir zinâ iderler bu iki cimâ'dan melîş şafâlanur hâmile olunur kendüden bir çift toğar biri erkek biri dişi amma kıyruğından ol kadar 'akrep toğar ki hisâba gelmez bu halîş ile melîşin uzunluğu biñ arşun idi eni dağı buña kıyâs ile ol toğan yılanları ve 'akrepleri cehennem qorlar şimdi cehennemde

ne kadar yılan ve 'akrep var ise anıñ neslinden anlar ile cehennem ehline 'azâb iderler yâ Belkîyâ ol emirsiz olan çift erkegi gâyet 'âbid olur ol kadar 'ibâdet ider ki gökde melekler ana gıbta iderler ve dirler ki yâ Rabbi bu 'âbid küluñ göklere çıkarır dağı ana bakup ibâdet idelim Hağğ Te'âlâ anı göklere çıkarır melek tab'ını virir yemez ve içmez bir zemân yedi kat göklerde 'ibâdet tâ ki Âdem (as) atañız halk olunur Hağğ Te'âlâ emrider melekler ile aña Âdeme secde idiñ deyü melekler secde ederler ol 'âbid hasedinden secde itmez men âteşten halk olmışım ol toprağdan halk olmışdur men andan hayırluyam deyüp mutî' olmaz Hağğ Te'âlâ anı

iblîs eyleyüp la'net tokasın boynuna geçirüp merdüd eyledi soñra gelüp

ol ... görüşüp çift olurlar anıñla zinâ idüp on dört oğlu

olur ammâ her biriniñ budlarında biriniñ zekeri biriniñ ferci halk olunur kaçan âdem

¹⁴ Sofra duasıdır.

¹⁵ "Ey Allah'ın yarattığı hayırlı kişi sana salât ve selâm olsun" anlamına gelmektedir. Daha çok Câferîler kullanmaktadır.

oğlanı cimā' ... sökse ol zemān iki budun birlerine çalup cimā'
iderler biemrillāh bir şeytān veledi olur ol sükūn Ādemi gösterirler ki babañ
budur ol daħı varup ol Ādeme varup musallaṭ olur işte iblīsñ
aşlı budur gelelim bizim aşlımıza kaçan ki melīs iblīsñ çifti bilā-emir toğurdı
(28)

andan soñra Hāḡ celle ve 'alā ḡazretleri eydür ya ḡalīs melīs ikiniz birbiriñize vire
er 'avret oluñ deyüp emrider bu kez anlar daħı cimā' idüp şafālanur ba'de'z-zemān
bunlardan on iki evlād olur altısı erkek ve altısı dişi ve anlara
daħı emrider ki her biriñiz āħir ḡarındaşlarımız ile çift oluñuz anlar daħı her biri
āħiriñ ḡarındaşımı alup çift oldu anlardan perīler oldu işte bizim aşlımız
ol altı tūfān cinsdendir evvel biz gökde idik soñra yeryüzünde dīvler
azup kāfir olunca Hāḡ Te'alā bizi yire indirdi dā'im işimiz dīvler ile
ceng itmek Belḡiyā eydür şāhım ben daħı sizinle bile ḡalsam olmaz mı şāh eydür
yā Belḡiyā 'ādet olmamışdır ki benī-ādem ile bile olalım benī-ādemın yeri rub'-ı
meskūndur bir yaña gitmek gerekdir deyince eydür 'acabā ben nere gideceğim şāh
eydür yā Belḡiyā faħr-ı 'ālem ḡürmetine seni bir ata bindireyim ki altı aylık yolu
bir günde

alur ilerüde bir şehrimiz var anda bizim 'āmiz ulu ḡalīfemiz vardur ol at
seni anuñ yanına götürür ol saña yolu gösterür benī-ādem iḡlīmine çıkarır at
yolu bilür şaḡın başını çekmeyesin üzerinde bekçi ṭur amma Belḡiyā saña
niyāzım var faħr-i kā'ināt ile naşīb olur ḡorişür iseñ mübārek ayağımı
öpüp selāmımı teblīğ idesin aña ĩmān götürmüşüz bizi şefā'āden maḡrūm
ol vaḡit şāh eyitdi benim kendi atımı getürüñ didi Belḡiyā ḡörtür ki küheylān
at getürdiler atlas çullı ḡuş başlı ḡız saçlı arslan göğüsli ḡaplan
... ince dişli misk nefesli bir 'acāyib ḡayvān altı ḡanadı var cevher
ile muraşşā'eyer urdılar ve ... baḡlayup binek ṭaşına çekdiler şāh eydür
yā Belḡiyā bin üzerine pek Burāḡ neslindedir pek serī' uçar şāh ata eydür
(29)

ey Burāḡ bu ādem server-i kā'inātñ 'āşıkıdır yolda anı incitmeyesin şaḡ u
sālīm 'āmire ḡötür didi Belḡiyā şehir vaḡtinde ata bindi zūhūr vaḡtinde 'āmire irdi
'āmir buyurdi ki bir cins maḡlūk şāhın atına süvār yanına geldi 'āmir şafa geldiñ
merḡabā ne maḡlūḡdansın bu şāh atı sende neden deyü su'al eyledi Belḡiyā daħı
aña söyledi ol daħı bildi ki Belḡiyāya şāh 'izzet-i ikrām eylemiş Belḡiyā eydür
yā 'āmir bu at ne serī' uçar altı aylık yolu altı sātde gider hep perīleriñ
atları böyle midir 'āmir eyitdi bu at aşlı Burāḡdır buña şāh binüp ḡazāya gider
perīleriñ atları tercīdir bundan öte deniz ortasında bir ṭaḡ var ol ṭaḡıñ
ortasında göl var ve ol şuyuñ ortasında yeşil zebercedden bir tepe var
göl ṭulū'ında ol tepe yarılıp biemrillāh içinden dört ḡanadlı atlar

çıkâr gelüp ol şudan içerler yine giderler ol taş kapanup Hâk Te'âlâ
ol atları perîlere musahhâr kıldı ol atlar kendüliginden ölmezler cengde kâfir
dīvleri elinde şehîd olurlar kaᅅğı perîniñ atı şehîd olur ise uçup
ol suya varır ol taş açılıp atlarıñ çıkdığı vakit yerine hâzır
olup ol perîniñ yanına giderler ol gölün şuyunu içerler daᅅı bir şey yemezler
ve kâfir olanı üzerine bindirmezler kaçan perîler dīvler ile ceng iderler dīvler
havâya çıkup kaçmak dilese perîler bu atlar ile perîler havâyâ çıkup ceng
iderler deñize talsa deñize talarlar ceng iderler perîleriñ atınıñ cinsi budur
Belkıyâ eydür yâ 'âmir benî-âdem iklîmi kaᅅğı taraftadır 'âmir eydür yâ Belkıyâ
cünüb

tarafından şaşma hemân ol tarafta git rub '-ı meskûna çıkarıñ Belkıyâ yola
revân olur deyince Câmesâb eyitdi şâhım baña daᅅı Belkıyâ gibi yol

(30)

gösterseñiz olmaz mı Şâhmarân eyitdi ey Câmesâb herkesiñ cânı 'azîz-
dir baᅅ sen cânınıñ kıymetiñ bilüp hülâşa çäre ararsıñ ben bu işe nice
râzı olayım Câmesâb ağlayarak eyitdi şâhım yerime gidince seniñ ölmege
sebeb nedir söyle and içeyim deyüp öyle hazîn hazîn ağladı ki anda olan
ejderhâlar cümlesi Câmesâba acıyup diliyle Şâhmarâna eyitdiler şâhım bu
za'if bî-çâreyi koyuvir luᅅ idüp yerine gönder bunca zemân bunuñ
zârından cigerimiz kebâb oldu sen şâhımızsıñ ölmege sebeb ne olduᅅın bildir
anı itmesün ve yerimizi kimseye dimesün bunuñ âh u zârdan kurtar taᅅdîr ne ise
olur bunlar bu niyâzı idince şâh eydür benim fevtim bu âdem dünyâda hammâma
girmesi-

dir kaçan hammâma girse andan beni gördiğini bilürler hâh nâ-hâh söyledirler
benî-âdemiñ elinden kurtulamam tutarlar Câmesâb eyitdi şâhım Tevrât Zebûr
haᅅkıçün hammâma girmeyem şâh eyitdi ey Câmesâb saña inanmazam size
emniyyet

olmaz benî-âdemiñiz didi Câmesâb and içüp ağladı ve ejderhâlarıñ yüregiñ taᅅıldı
bir daᅅı ricâ iderler şâh eyitdi ğâlibâ siz benim ölmekligimi istersiñiz anlar
eyitdiler

hâşâ cümlemiziñ cânı saña fedâ olsun didiler ancaᅅ siz efendimizi inkisârdan
kurtarmak için niyâz ideriz yoᅅsa ne 'alâᅅamız var fermân senindir
didiler sükût eylediler bunuñ üzerine bir zemân geᅅdi Şâhmarân bir gün
görür ki Câmesâbın ᅅâkati ᅅâᅅ oldu eyitdi yine buña Belkıyâniñ hikâyesin
naᅅl ideyim anıñla eglene eyitdi ey Câmesâb hiᅅ su'al itmez misiñ ki Belkıyâ-
niñ hikâyesi naᅅıl oldu ve 'âmir ᅅatından ne yire gitti Câmesâb eyitdi
buyuruñ şâhım işidelim gönlimüz açılısun didi.

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE AKTARIM¹⁶

Şâhsahrâ Hikâyesi

Şahmeran Camesab'a "Ey Camesab! Her ne zaman ki Belkiya yedi denizi geçip sütun çizgisine çıkıp giderek otlu, bağ bahçeli bir yere gelir, her meyve ağacından olduğu için bir elma ağacına git, bir elma kopar." der. O ağaç "İnsanoğlu bana el[ini]vurma sana meyvemden vermem." der. Belkiya "Ey ağaç! Senin bu kadar meyven var, bunları insanoğluna vermezsen kim yiyecek?" der. O ulu ağaç "Bizim meyvemizi Allah'a asi olmayan kişiler yer. Bizim sahiplerimiz perilerdir. Halkın hâline heves etme. [Sizin] ulu atanız Allah'ın emrine muhalefet ederek cennetten uzak olmakla başına birçok pişmanlık getirdi. [Sen de] onun neslinden değil misin, bize yaklaşma, sana verecek yemişim yoktur" deyince Belkiya ağlayarak gider, küçük bir dağ görür. Onun üzerine çıkar öte tarafına bakar büyük düz bir çöl ki bir ucundan bir ucu görünmez. O alanda birçok asker vardır. İki taraf olmuş birbirleriyle savaşmaktadırlar. Bunlardan gök gürültüsü[ne benzer] bir ses çıkar. Onların birbir[ler]ine vurdukları kılıç [ve] süngü[lerin] şakırtısı ortalığa yayılmış [ve] o çölün çukurları kanla dolmuştur. Belkiya bunları görüp fazlaca kork[up]uzaklaşır. Belkiya onların savaşı tamamladıktan sonra kendisini görüp hepsi[nin] kendisine doğru geldiklerini, [onu] ortaya alıp hevesli hevesli baktıklarını görür. Belkiya [ayrıca] bunların hepsinin ata binmiş, [her birinin]ikişer kanadı ve atlarının [da] dörder kanadı olduğunu [ve] yeşil kıyafetler giydiklerini görür. Onlar Belkiya'ya "Ne/Hangi mahluksun bize haber ver" derler. Belkiya "İsrailoğlu insanları kavmindenim." [şeklinde cevap verir]. Onlar "İsrailoğullarını bilmeyiz ama insan var." derler. Görmemiştik, henüz [yeni] gördük. Karada oturduğun yer nerede buralar nerede, bu diyarlara nasıl geldin?" derler. Belkiya "Buraya gelinceye kadar başımdan çok hâl geçti. Ahir zaman peygamberine âşık oldum. O'nun aşkıyla gezgin oldum." der. Onlar "Mademki o reise âşıkım, gel seni ulumuzun huzuruna götürelim seni ziyaret etsin." derler. Belkiya "Gidelim ama siz ne/hangi mahluksunuz bana bildirin ve bu savaştığımız [kişiler] kimdir?" diye sorar. Onlar "Biz periler[iz], bu savaştığımız kâfir perilerdir. Bizim işimiz daima onlarla savaşmaktır. Her nerede kâfir [perilerin olduğunu] duyarsak varır öldürürüz" derler. Belkiya'yı bir ata bindirip alıp bir büyük çöle getirirler. Belkiya bir büyük ordunun o çölü ve dağları baştanbaşa tuttıklarını ve bir ulu çadır kurduklarını [ancak] bunların hiçbir vasfının olmadığını görür. Yakına gelince periler şaha varıp "Şahım size bir hediye getirdik." derler. Şah "Getirin görelim nedir" der. Periler Belkiya'yı alıp göz kamaştırıcı bir çadıra götürürler. Belkiya altın bir taht kurulmuş ve üzerine perilerin padişahının geçip oturduğunu görür. Belkiya adab ile şaha selam verir [ve] o da selamını alıp perilere "Bu ne/hangi mahluktur?" diye sorar. Onlar "Şahım insanoğlu diye duyardık. İşte insanoğlu bu cinsmiş. Hem de kâinat âleminin övücü sallallahu aleyhi vessellemin âşıklarındanmış, onun için gezgin olmuş başına çok işler gelmiş" deyince peri[lerin] şahı, âlemin övücünün âşığı [olduğunu] işitince kalkıp Belkiya'nın kolundan tutunur, [onu] tahta çıkarır. Karşısında oturur. "Safa geldin, merhaba" diyerek görüşürler. Daha sonra şah "yemek getirin" diye emreder. Sıcak sofralar döşen[ir ve] şah ile Belkiya ipek havluları dizlerine al[ırlar ve] onlar için cevherler ile süslenmiş gizli [bir yere] yemek getirirler. [Orada] on arşın büyüklüğünde altın siniler ve bu sinilerin her

¹⁶ Metnin günümüz Türkçesine aktarımı birebir olarak verilmeyip serbest çeviri yapılmıştır.

birinde onar kap yemek, o kapların kimi altın, kimi lal, kimi yakut, kimi inci[den yapılmıştır]. Her kaptan [yemek yenildiğinde] otuz kişinin hepsi doyar ve koyun kuzu kebabı, göz görmedik leziz, şekerli helvalar ve türlü nimetler yendikten sonra çeşit çeşit meyveler de yenilir ve sofralar yere serilip şeker şerbetleri gelir. Onlar da içilip tamamlandıktan sonra hepsi “*Bizi doyurup içiren ve bizi Müslümanlardan eyleyen Allah'a hamdolsun*”¹⁷ derler. İçlerinden biri Hazreti fahr-ı âlemin şerefli naatını okuyup hepsi birlikte “Ey Allah’ın yarattığı hayırlı [kişi]! Salat ve selam sana olsun.” derler. Belkiya bunları böyle gördüğünde aşkı birken bin olur ve “Şahım siz de benim âşik olduğum kişiyi anıp salat u selam getiriyorsunuz. O’nu bilir misiniz?” der. Şah “Ya Belkiya O’nu bilmeyen mümin yok. Her kim ki Allah’ı bilir O’nu da bilsin. Çünkü bütün âlem O’nun hürmetine yaratılmıştır. Biz O’nu nasıl bilmeyiz?” der. Belkiya “Şahım şerefli isminiz nedir ve neyden yaratıldınız? Lütfet bana bildir.” der. Şah “Benim adım Sahra’dır. Bu sütun çizgisi ile deniz ülkelerinin şahıyım. Ama benden yüce şahımız vardır. Adına Şehlas derler. Bizim aslımızı sorarsanız o zaman ki âlemin yaratıcısı celle celalühü yedi cehennem ateşiyle ve azabıyla yarattı. Onun ateşinden ikinci cins hayvanlar yarattı. Biri aslan şekilli dişi huylu ama kuyruğu akrep kuyruklu ama onlara melis diye isim verir. Onlara ‘Kuyruklarınızı birbirine sarıp cima edin.’ diye emreder. Edince kendileri de [Allah] emretmeden zina ederler. Bu iki cimadan melis safalanır, hamile olur [ve] kendinden biri erkek biri dişi [olmak üzere] bir çift doğar. Ama kuyruğundan hesaplanamayacak kadar akrep doğar. Bu halis ile melisin uzunluğu bin arşındır. Eni de bu ölçüdedir. O doğan yılanları ve akrepleri cehenneme korlar. Şimdi cehennemde ne kadar yılan ve akrep varsa onun neslinden[dir]. Onlar ile cehennem ehline azap ederler. Ya Belkiya! O emirsiz olan çift[ten] erkek [olanı] gayet âbid olur. O kadar ibadet eder ki gökte melekler ona imrenirler ve ‘Ya Rabbi! Bu âbid kulunu göklere çıkar da ona bakıp ibadet edelim.’ derler. Allah onu göklere çıkarır, melek yaratılışı verir. Yemez ve içmez. Bir zaman yedi kat göklerdeki ibadetten Âdem (as) atanız yaratılır. Allah ‘Melekler ile ona - Âdem’e- secde edin.’ diye emredince melekler secde ederler. O abid kıskançlığından secde etmez. ‘Ben ateşten yaratılmışım, o topraktan yaratılmıştır. Ben ondan hayırlıyım.’ deyip boyun eğmez. Allah onu İblis yapıp lanet tokasını boynuna geçirip kovar. Sonra gelip o ... görüşüp çift olurlar. Onunla zina edip on dört evladı olur. Her birinin vücutlarında birinin erkeklik organı birinin dişilik organı yaratılır. Ne zaman ki insanoğlu cima ... O zaman iki varlığını birbirlerine sürtüp cima ederler. Allah’ın emriyle bir şeytan çocuğu olur. O sessizlik[te] Âdem’i gösterirler [ve] “Baban budur.” [derler]. O da o Âdem’e varıp musallat olur. İşte İblis’in aslı budur. Gelelim bizim aslımıza. Ne zaman ki melis İblis’in çifti[ni] emirsiz doğurdu, ondan sonra Allah (cc) ‘Ya halis [ve] melis! İkiniz birbirinize verin. Erkek ve kadın olun.’ diyip emreder. Bu kez onlar da cima edip safalanır. Bunlardan on iki evlat olur, altısı erkek ve altısı dişi. Onlara da ‘Her biriniz sonraki kardeşlerinize çift olunuz.’ diye emreder. Onlar da her biri sonraki kardeşini alıp çift olur. Onlardan periler olur. İşte bizim aslımız o altı tufan cinstendir. Önce biz gökтейdik. Sonra yeryüzünde devler azıp kâfir olunca Allah bizi yere indirdi. [Bizim] işimiz daima devler ile savaşmak[tır].” şeklinde cevap verir. Belkiya “Şahım ben de sizinle kalsam olmaz mı?” diye sorar. Şah “Ya Belkiya! İnsanoğlu ile birlikte olmak alışılmış bir şey değildir. İnsanoğlunun yeri karadır. Bir yana gitmek gereklidir.” diyince Belkiya “Acaba ben nereye gideceğim?” der. Şah

¹⁷ Ebû Dâvûd, Eti’me 53.

“Ya Belkiya! Âlemin övüncü hürmetine seni bir ata bindireyim ki altı aylık yolu bir günde alır. İleride bizim şehrimiz var. Orada bizim yüce halifemiz vardır. O at seni onun yanına götürür. O sana yolu gösterir. İnsanoğlu ülkesine çıkarır. At yolu bilir. Sakın başını çekmeyesin. Üzerinde beççi dur. Ama Belkiya sana ricam var. Kâinatın övüncüyle nasip olur da görüşürsen mübarek ayağını öpüp selamımı iletisin. O’na iman götürmüşüz. Bizi şefaatten mahrum etmesin” der. O zaman şah “Benim kendi atımı getirin.” şeklinde [emir verir]. Belkiya küheylan bir at getirdiklerini görür. Atlas çullu, kuş başlı, kız saçlı, aslan göğüslü, kaplan ...ince dişli, misk nefesli bir acayip hayvan. Altı kanadı ve cevher ile süslenmiş eyeri vardır ve ...bağlayıp binek taşına çektiler. Şah “Ya Belkiya! Üzerine bin. [At] Burak neslindedir [ve] pek hızlı uçar.” der. Şah ata “Ey Burak! Bu insan kâinat önderinin aşığıdır. Yolda onu incitmeyesin. Sağ salim amire götür.” der. Belkiya seher vaktinde ata biner. Öğle vaktinde amire ulaşır. Amir bir cins mahluku şahın atına binerek yanına geldiğini söyler. Amir “Sefa geldin, merhaba ne mahluktansın? Bu şahın atı neden sendedir?” diye sorar. Belkiya da ona [cevap verir]. O da şahın Belkiya’ya ikram eylemiş olduğunu anlar. Belkiya “Ya amir! Bu at ne kadar hızlı uçmaktadır. Altı aylık yolu altı saatte gitmektedir. Perilerin atları hep böyle midir?” diye sorar. Amir “Bu atın aslı Burak’tır. Buna şah binip gazaya gider. Perilerin atları tam tersidir. Bundan öte denizin ortasında bir dağ var. O dağın ortasında göl var ve o suyun ortasında yeşil zebercetten bir tepe var. Gölün doğduğu yerde o tepe yarılp Allah’ın emriyle içinden dört kanatlı atlar çıkar. Gelip o sudan içerler. Yine giderler. O taş kapanıp Allah o atları perilerin itaati altına alır. O atlar kendiliğinden ölmezler. Savaşta kâfir denilenlerin elinde şehit olur. Hangi perinin atı şehit olur ise uçup o suya varır, o taş açılıp atlar çıktığında yerine hazır olup o perinin yanına giderler. O gölün suyunu içerler [ama] bir şey yemezler ve kâfir olanının üzerine bindirmezler. Her ne zamanki periler devlerle savaşır devler havaya çıkıp kaçmak istese periler bu atlarla havaya çıkıp savaşır, denize dalsa denize dalarlar savaşır. Perilerin atının cinsi budur.” Şeklinde cevap verir. Belkiya “Ya amir! İnsanoğlunun ülkesi hangi taraftadır?” diye sorar. Amir “Ya Belkiya! ... tarafından şaşma. Hemen o tarafa git. Karaya çıkarsın deyince Camesab “Şahım bana da Belkiya gibi yol gösterseniz olmaz mı?” der. Şahmaran “Ey Camesab! Herkesin canı azizdir. Bak sen canının kıymetini bilip hülâsa çare ararsın. Ben bu işe nasıl razı olayım?” der. Camesab ağlayarak “Şahım yerime gidince senin [için] ölmeye sebep nedir, söyle ant içeyim.” deyince orada olan ejderhaların hepsi Camesab’a acıyıp diliyle Şahmaran’a “Şahım bu zayıf çaresizi koyuver. Lütfedip yerine gönder. Bunca zaman bunun ağlamasından [dolayı] ciğerimiz kebab oldu. Sen şahımızsın. Ölmeye sebebin ne olduğunu bildir, onu yapmasın ve yerimizi kimseye söylemesin. Bunu ah ve ağlamadan kurtar. Takdir neyse olur.” derler. Bunlar böyle bir ricada bulununca şah “Benim ölümüm insanın bu dünyada hamama girmesidir. Ne zaman ki hamama girse oradan beni gördüklerini bilirler. İster istemez söyletirler. İnsanoğlunun elinden kurtulamam, beni tutarlar.” der. Camesab “Şahım Tevrat [ve] Zebur hakkı için hamama girmeyeyim.” der. Şah “Ey Camesab! Sana inanmıyorum. Size güven olmaz, insanoğlusunuz.” der. Camesab ant içip ağlar ve ejderhaların yüreğini dağlar. Bir de rica ederler. Şah “Galiba siz benim ölmemi istiyorsunuz.” der. Onlar “Asla! Hepimizin canı sana feda olsun.” derler. “Ancak siz efendimizi güvenmekten kurtarmak için rica ederiz. Yoksa ne alakamız var, ferman senindir.” derler. Susarlar Bunun üzerin[den] bir zaman geçer. Şahmaran bir gün Camesab’ın kuvvetinin tak olduğunu görür [ve] “Yine buna Belkiya’nın hikâyesini anlatayım [da] onunla

eğlensin.” Der. “Ey Camesab! Belkiya’nın hikâyesinin nasıl olduğunu ve amirin yanından nereye gittiğini hiç sormaz mısın?” diye sorar. Camesab “Buyurun şahım, iştelim gönlümüz açılsın.” der.

Sonuç

Klasik Türk edebiyatı her ne kadar daha çok manzum türleriyle bilirse ve anılsa da mensur türde de birçok eserin ortaya konulduğu bir edebiyattır. Mensur eserler ortaya konurken de nesrin bütün imkânlarından istifade edilmiştir. Gerek telif gerek tercüme yoluyla birçok eser meydana getirilmiştir. Bu eserler kimi zaman sade bir dille kimi zaman da inşâ denilen, secilerin ve Arapça-Farsça birçok kelimenin bulunduğu süslü nesir üslubuyla yazılmıştır. Bunlardan bir tanesi yılan hikâyesinin anlatıldığı *Câmasb-nâme*’dir.

Klasik edebiyatın önemli çıktıklarından birisi olan *Câmasb-nâme*, ilk olarak XV. yüzyılda Mûsâ Abdî tarafından tercüme edilmiştir. Hem nazım hem de nesir şekliyle karşımıza çıkan eser çerçeve hikâye özelliği göstermektedir. Eser Danyal peygamberin oğlu Câmasb’ın başından geçen olayları ihtiva eden bir yılan hikâyesidir.

Bu çalışmada Ankara Milli Kütüphane’de 06 Mil Yz A 8102 arşiv numarasıyla yer alan *Hikâye-i Şâhmerân* adlı mensur eser incelenmiştir. 82 yapraktan oluşan, istinsah tarihi ve müstensihî bilinmeyen bu eserin içerisinde yer alan *Hikâye-i Şâhsahrâ*’nın transkripsiyonlu metni ve günümüz Türkçesine aktarımı verilmiştir. Bunlara ek olarak metnin incelemesi yapılmış; metnin sade ve akıcı bir dile sahip olduğu, metinde olağanüstü öğelerin, ayet ve hadislerin, özel isimlerin, Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların bolca yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca metinde insanın yaratılışı, üremesi, şeytanın Hz. Âdem’e secde etmemesi sebebiyle nasıl iblis olduğu gibi konulara da vurgu yapılmıştır.

Kaynaklar

- Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âli Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695.gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 31.05.2023].
- Atik Gürbüz, İ. (2018). *Mecmû’atü’l-letâif ve Sandukatü’l-maârif*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57123.mecmuatul-letaif-ve-sandukatul-maarifpdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 31. 05. 2023].
- Balıkçı, Ş. (2018). Şahmeran Efsanesi ve Yılan Tılsımlarının Psikoanalitik Açıdan Değerlendirilmesi. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 1(1), 53-64.
- Bülbül, N. (2014). *Kur’ân’da İsmi Geçen Hayvanlar ve Bunların Zikrediliş Sebepleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Çağlar Abiha, B. (2016). Geleneksel Halk Sanatında Şahmaran Motifleri ve Bu Motiflerin Dili. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 22(88), 99-116.
- Çakır, E. (2011). *Hikâye-i Şahmeran Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Çakır, M. (2022), *Câmasb-nâme (Abdî)*. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/camasb-name-abdi> [Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2023].
- Devellioğlu, F. (2016). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2018). *Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

- Ekinci, A. (2021). Kur'an'da Hayvanların Zikredilmesinin Hikmetleri. *GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi SIRAT*, 2(2), 113-130.
- Erdem, M. D. (2020). Abdî, Mûsâ. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/abdi-musa> [Erişim Tarihi: 2 Haziran 2023].
- Erişen Yazıcı, G. (2017). *Kâmi Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55977.kami-divani-pdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 31.05.2023].
- Erkan, M. (1993). Câmasbnâme. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 7, s. 43-45). İstanbul: TDV Yayınları.
- Gürkan, S. L. (2013). Yılan. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 43, s. 527-529). İstanbul: TDV Yayınları.
- Harman, Ö. F. (1993). Cehennem. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 7, s. 225-226). İstanbul: TDV Yayınları.
- Karademir, M. (2001). *Abdî Câmâsb-nâme (İnceleme-Metin)* (Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Karaköse, S. (2017). *Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55734.nevi-zade-atayidivanipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 15.06.2023].
- Kartal, A. (2018). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevî*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Kartal, A., Şentürk, A. A. (2018). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kozacı, H. (1994). *Câmasbnâme 'Abdî Devir, Tür Araştırması ve Metnin 35 Varağının Edisyon Kritiği*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi.
- Levend, A. S. (2018). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Macit, M. (2017). *Nedîm Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214.nedim-divanipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 31.05.2023].
- Mermer, A. (2020). *Karamanlı Aynî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/78478.karamanli-aynidivanipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 31.05.2023].
- Onay, A. T. (2019). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (Haz. Cemal Kurnaz). Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Pala, İ. (2020). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1998). Kültürel Bir Sembol: Yılan. *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı* (ss. 86-92). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Sökmen, S., Balkanal, Z. (2018). Anadolu'da Önemli Bir Simge Olan Şahmeran'ın Halk İnanışlarındaki Yeri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 281-296.
- Şükûn, Z. (1944). *Farsça-Türkçe Lûgat (Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya)*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2018). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: TDK Yayınları.
- Topaloğlu, B. (1993). KELÂM. Cehennemın İsimleri. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 7, s. 227-233). İstanbul: TDV Yayınları.
- Uğurlu, S. B. (2007). Çağdaş Türk Edebiyatında Şahmeran İmgesi: Arketipsel Bir Yaklaşım. (Haz. Z. Dilek ve diğ.). 38. *ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)* (Cilt 4, s. 1691-1718). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Kubbealtı Lugati*. Erişim 13 Haziran 2023. <http://lugatim.com/>.
<https://www.millikutuphane.gov.tr/page/Digital-Kutuphane>
<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/S%C3%A2d-suresi/4041/71-85-ayet-tefsiri>.
<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Hicr-suresi/1838/36-44-ayet-tefsiri>.

Sevim ARAS

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/T%C3%A2h%C3%A2-suresi/2357/9-24-ayet-tefsiri>

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Neml-suresi/3166/7-14-ayet-tefsiri>

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/A'râf-suresi/1060/106-108-ayet-tefsiri>

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Şuarâ-suresi/2961/29-33-ayet-tefsiri>